

УДК 342.7

ДЕРЕВІНСЬКИЙ М.П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ДЕРЖАВНИХ НАГОРОД

У статті здійснено загальну характеристику окремих видів державних нагород. Акцентовано на необхідності підняття іміджу найвищої державної нагороди. Запропоновано внести зміни до Закону України «Про державні нагороди України», а саме скасувати державну нагороду «Герой України», замість цієї нагороди запровадити «Зірку хоробрості» та «Честь нації».

Ключові слова: стимул, державна нагорода, орден, медаль, заохочення, мотив, мотивація.

В статье осуществлена общая характеристика отдельных видов государственных наград. Акцентировано на необходимости поднятия имиджа высшей государственной награды. Предложено внести изменения в Закон Украины «О государственных наградах Украины», а именно отменить государственную награду «Герой Украины», вместо этой награды ввести «Звезду храбрости» и «Честь нации».

Ключевые слова: стимул, государственная награда, орден, медаль, поощрения, мотив, мотивация.

This scientific article carried out a general description of certain types of state awards. It is focused on the need to raise the image of the highest state award. It was proposed to make changes to the law of Ukraine “On state awards of Ukraine”, namely to cancel the used award by the Hero of Ukraine, instead of this award to introduce “The Star of Courage” and “Honor of the Nation”.

Key words: incentive, state award, order, medal, promotion, motive, motivation.

Вступ. Державні нагороди – це не просто металеві брязкальця, а еквівалент заслуг, за які їх отримано, тому вони повинні бути гідними цих заслуг, бути предметом гордості нагороджених. Багато століть ордени й медалі були невід’ємними атрибутами кожного суспільства, що відображали його зміни: замість монархічних нагород з’явилися республіканські, а замість відзнак колоніальних імперій – нагороди незалежних держав. Саме нагорода несе в собі стимулюючі функції, і якщо вона сприймається суспільством, то відзначення героїв повинно спонукати їхніх товаришів на нові подвиги.

Результати дослідження. Розглянемо систему державних нагород, передбачену законодавством:

Звання «Герой України». Звання Героя України присвоюється громадянам України за здійснення визначного геройського вчинку або визначного трудового досягнення [1]. Герою України вручається орден «Золота Зірка» за здійснення визначного геройського вчинку або орден Держави – за визначні трудові досягнення.

Водночас незрозумілим є обмеження щодо неможливості отримання однією і тією ж особою повторно звання Героя України у разі, якщо особа здійснила геройський вчинок. Треба наголосити, що в умовах декомунізації нагорода «Герой України» втратила свою актуальність, крім того, до 2014 р. її отримали багато людей, діяльність яких не відповідає сутності та змісту цієї нагороди, наприклад, з початку Євромайдану та фактичної війни з Росією Герой України Сергій Тулуб перебуває за кордоном, Герой України Борис Дейч і ректор Таврійського національного університету Микола Багров не вступили за державу, яка зробила їх Героями, під час анексії Криму [2].

Взагалі до початку бойових дій на Донбасі нагорода «Герой України» була присвоєна особам, подвиги яких було здійснено у 1941–1945 рр., і не пов’язаним безпосередньо з незалеж-

ною Україною 10 з них (6,3%); також ця державна нагорода була присвоєна першим учасникам ліквідації аварії на ЧАЕС (раніше вже нагороджених Хрестом «За мужність») – 5 (3,1%); за подвиги в аерокосмічній галузі було нагороджено 4 (2,5%) особи; відзначеними були шахтарі – 4 (2,5%) особи, до речі, в тексті указу навіть не міститься ознака «героїзму»; в цьому списку були спортсмени – 3 (1,9%) особи; за мужність під час звільнення заручника і за самопожертву в ході військових навчань було нагороджено по одній особі [3].

Сьогодні поряд із державною нагородою «Герой України» запроваджено громадський проєкт «Народний герой України». Сутність цього проєкту проста: започаткувати також вищу, але недержавну нагороду, і лауреатів цієї нагороди визначати прозоро, чесно, перевіреним козацьким народним способом – голосуванням. Ініціаторами проєкту виступили волонтери, які за півтора року багато разів бували в зоні АТО (ООС) і на свої очі бачили, хто і як поводить на фронті і в тилу, як воює, як підставляє плече товаришам по зброї, як допомагає армії та військовим батальйонам, які морально-вольові чесноти має і проявляє, які подвиги звершує. Їх підтримали священнослужителі, медики, представники громадськості та спільно вирішили відзначати тих, чия мужність під час захисту Вітчизни була і є безсумнівною, очевидною для інших. Для створення нагороди, яку вирішено було зробити срібною, кинули клич у соціальних мережах. І люди понесли до загального капелюха свої срібні речі, іноді побутові, як-то срібні столові набори, а іноді – вельми цінні. Організатори з гордістю розповідають, що відомий український боксер В'ячеслав Узелков навіть віддав на спільну справу свою срібну медаль. У хід ішли срібні монети, вироби, посуд, прикраси. Все переплавлялося в ту загальну срібну ріку, з якої і виробляли окремі ордени. Орден «Народний Герой України» має форму гербового знака святого князя Володимира Великого у формі тризуба, з накладеним по центру піднятим мечем – символом військової доблесті. Він існує у двох варіантах – військовому та цивільному. Орден для військових виглядає так: червоно-чорна стрічка на колодці зі срібним тризубом, а для волонтерів і медиків – жовто-блакитна стрічка на колодці зі срібним тризубом. Люди, які отримують цей орден, справді найдостойніші. Вони є прикладами великих подвигів в ім'я України [4]. Ця нагорода є дуже шанованою серед суспільства, хоч і не має жодного статусу, але це прояв вдячності героєві. Досить активно запроваджується паралельно громадський проєкт «За жертву крові» пропонується нагороджувати ним тих, хто був поранений, і тих, хто потрапив у полон.

Відповідно до зазначеного сьогодні необхідно підняти імідж найвищої державної нагороди, тому пропонуємо внести зміни до Закону України «Про державні нагороди України», а саме скасувати державну нагороду «Герой України», замість цієї нагороди запровадити «Зірку хоробрості», якою нагороджуються виключно ті, хто героїчно захищав честь і гідність українського народу, велич і могутність України, та «Честь нації», якою нагороджуються виключно ті, хто показав взірцеві досягнення, здобуті власною працею.

Орден Свободи – для відзначення видатних та особливих заслуг громадян в утвердженні суверенітету та незалежності України, консолідації українського суспільства, розвитку демократії, соціально-економічних і політичних реформ, відстоювання конституційних прав і свобод людини і громадянина [5].

Орден Свободи є вищим орденом України, яким можуть бути нагороджені іноземці й особи без громадянства (для громадян України найвищою нагородою є звання Героя України з врученням ордена «Золота Зірка» або ордена Держави). Станом на 07 грудня 2018 р. є 21 іноземний кавалер ордена Свободи, на момент нагородження 7 із них були кавалерами ордена князя Ярослава Мудрого I ступеня [6].

Знак ордена Свободи виготовляється з позолоченого срібла і має форму рівностороннього хреста з розбіжними сторонами. Сторони хреста покрито білою емаллю та прикрашено чотирма прямокутними штучними кристалами Сваровські. У центрі хреста – круглий емалевий медальйон синього кольору, із золотим зображенням Знака Княжої Держави Володимира Великого, обрамленого лавровим вінком. Медальйон облямований подвійною декоративною пружкою. Сторони кутів хреста обрамлено стилізованим рослинним орнаментом.

Сьогодні цим орденом нагороджено 64 особи, серед них Джорж Сорос, Джон Маккейн, Мустафа Джемільєв, Даля Грибаускайте.

Орден князя Ярослава Мудрого I, II, III, IV, V ступенів – для нагородження громадян за видатні заслуги перед Україною в галузі державного будівництва, зміцнення міжнародного авторитету України, розвитку економіки, науки, освіти, культури, мистецтва, охорони здоров'я, за визначну благодійницьку, гуманістичну та громадську діяльність.

Для іноземців та осіб без громадянства орден князя Ярослава Мудрого продовжував залишатися вищим орденом України до заснування у 2008 р. ордена Свободи.

Особа, нагороджена цією нагородою незалежно від ступеня, іменується кавалером ордена князя Ярослава Мудрого. Девіз ордена: «Мудрість, честь, слава». Особу, нагороджену цим орденем, ніхто не має права позбавити вже врученої нагороди. Орденем V ступеня можуть бути нагороджені відомі спортсмени, правозахисники, релігійні діячі, письменники, бізнесмени, вчені, які є громадянами інших країн або особами без громадянства [7]. Першим ступенем цього ордена були нагороджені президенти: Аргентинської Республіки – Карлос Сауль Менем, Італійської Республіки – Оскар Луїджі Скальфаро, Литовської Республіки – Валдас Адамкус, Республіки Австрія – Томас Клестиль, Французької Республіки – Жак Ширак. У 2018 р. було нагороджено Орденем Ярослава Мудрого митрополита Сарненського і Поліського, керуючого Сарненською єпархією УПЦ Анатолія (Олексія Гладкого) і митрополита Черкаського і Канівського Софронія (Дмитра Дмитрука) за особистий вклад у розбудову української держави.

Орден «За заслуги» I, II, III ступенів – для відзначення видатних заслуг громадян в економічній, науковій, соціально-культурній, військовій, державній, громадській та інших сферах суспільної діяльності.

Слід відзначити, що до нагороджених орденем «За заслуги» прирівнюються особи, нагороджені Почесною відзнакою Президента України (заснована 18 серпня 1992 р.). Особи, нагороджені Почесною відзнакою Президента України, іменуються кавалерами ордена «За заслуги» і зберігають право носіння вручених їм знаків Почесної відзнаки Президента України. У зв'язку зі встановленням у 1996 р. ордена «За заслуги» припинено нагородження Почесною відзнакою Президента України.

Вищим ступенем ордена є I ступінь. Нагородження орденем «За заслуги» громадян України здійснюється послідовно, починаючи з III ступеня.

Орден Богдана Хмельницького I, II, III ступенів – для нагородження громадян України за особливі заслуги у захисті державного суверенітету, територіальної цілісності, у зміцненні обороноздатності та безпеки України. Слід відзначити, що масові нагородження орденем Богдана Хмельницького (близько 140 тис. нагороджень) радянських ветеранів Другої світової війни до 55-ї річниці визволення України від нацистської окупації перетворили його на своєрідну ювілейну відзнаку, що також призвело до морального знецінення цієї нагороди.

Водночас необхідно наголосити на тому, що домінуючою заслугою, яка є підставою для отримання цього ордена, є захист державного суверенітету та територіальної цілісності. Саме під час проведення військової операції на Сході імідж цього ордена починає відновлюватися. Сьогодні вже є приклади, коли військовослужбовці стають повними кавалерами цього ордена. Так, Президент України нагородив командира першого батальйону 79-ї ОАЕМБр Максима Миргородського трьома орденами Богдана Хмельницького (орден III ступеня офіцер отримав у липні 2014 р. за взяття Слов'янська, а орденем II ступеня був нагороджений в листопаді за оборону Донецького аеропорту. Орден Богдана Хмельницького I ступеня М. Миргородський отримав за участь у Дебальцевських подіях).

Статутом ордена Богдана Хмельницького встановлено, хто може отримати цю нагороду I, II, III ступеня, але не зрозумілими є встановлені нормативно-правовим актом підстави заслуг. Так, Орденем Богдана Хмельницького I ступеня нагороджуються військовослужбовці та працівники Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та інші особи за визначні особисті заслуги у захисті державного суверенітету, територіальної цілісності, у зміцненні обороноздатності та безпеки України. Орденем Богдана Хмельницького II ступеня нагороджуються особи за особисту хоробрість, самовідданість і мужність, виявлені у зміцненні обороноздатності та безпеки України. Незрозуміло, як здійснювати захист державного суверенітету та територіальну цілісність, не проявляючи хоробрість, самовідданість і мужність. Тобто і в першому, і в другому випадку розмежування щодо заслуг вельми невелике. Орденем Богдана Хмельницького III ступеня нагороджуються військовослужбовці та інші особи за бездоганне виконання військового та службового обов'язку, виявлену доблесть і честь. Водночас кожен військовослужбовець повинен виконувати службові обов'язки, тобто обсяг завдань, доручених йому за посадою. Службові обов'язки військовослужбовця зафіксовано в статутах Збройних Сил України, а також у відповідних посібниках, положеннях та інструкціях. Загальні обов'язки військовослужбовців зумовлені необхідністю виконання завдань з оборони Вітчизни, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, а також завдань, визначених міжнародними зобов'язаннями України.

Саме тому пропонуємо ввести повний перелік заслуг до Статуту ордена Богдана Хмельницького щодо кожного ступеня окремо.

Відповідно: *Орден Богдана Хмельницького III ступеня нагороджується особа, яка вчинила такі дії:*

виконуючи військовий і службовий обов'язок, проявила індивідуальну хоробрість та врятувала життя людини, звільнила захоплені території, вбила ворожих солдатів (понад 10), офіцерів (2 і більше), старшого офіцера, захопила ворожий військовий пункт; знищила понад 3 одиниці бойової та іншої техніки, зберегла державне майно більше як на мільйон гривень, проявила індивідуальний підхід до виконання бойового завдання, що привело до успішного завершення бойової операції.

Орден Богдана Хмельницького II ступеня нагороджується особа, яка вчинила такі дії: проявила героїзм і мужність під час захисту територіальної цілісності та недоторканності; виконуючи військовий і службовий обов'язок, проявила індивідуальну хоробрість щодо виконання бойового завдання; отримала розвідувальні дані, що привело до перелому в бою; проявила героїзм і мужність під час захисту бойових підрозділів, військової техніки, військових об'єктів; врятувала життя старшого командира; проявила героїзм і мужність в обороні та звільненні цивільних територій.

Орден Богдана Хмельницького I ступеня нагороджується особа, яка вчинила такі дії: проявляючи мужність і хоробрість, звільнила дітей і жінок, врятувала людей похилого віку (понад 30 осіб); зберегла або відвоювала Бойовий прапор своєї частини, вчинила подвиг у полоні, знищила більше 10 одиниць бойової й іншої техніки, врятувала національні святині, державне майно на суму більше 10 мільйонів гривень.

Орден Героїв Небесної Сотні. 01 липня 2014 р. Верховна Рада України розглянула за скрошеною процедурою й ухвалила поданий Президентом України Закон «Про внесення змін до ст. 7 Закону України «Про державні нагороди України», яким заснувала нову державну нагороду України – орден Героїв Небесної Сотні.

Орден Героїв Небесної Сотні заснований для відзначення осіб за громадянську мужність, патріотизм, відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, активну благодійну, гуманістичну, громадську діяльність в Україні, самовіддане служіння Українському народу, виявлені під час Революції гідності та інших подій, пов'язаних із захистом незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України.

Цей орден має одноразовість щодо призначення та застосування; оскільки історична подія вичерпана, відсутні пропозиції на нагородження.

Лицарі ордена Героїв Небесної Сотні вважаються особами, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Законом серед інших пільг передбачено поховання з військовими почестями особи, нагородженої орденом Героїв Небесної Сотні.

Орден «За мужність» I, II, III ступеня заснований для відзначення військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та інших осіб за особисті мужність і героїзм, виявлені у рятуванні людей, матеріальних цінностей під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, у боротьбі зі злочинністю, а також в інших випадках під час виконання військового, службового, громадянського обов'язку в умовах, пов'язаних із ризиком для життя.

Сьогодні існує декілька повних кавалерів ордена «За мужність», серед них письменник Вадим Пеунов, призер Паралімпійських ігор із плавання Віктор Смірнов і альпініст Владислав Терзиул. За час АТО (ООС) цей список поповнили двоє офіцерів: командир загону спецназу «Морські котики» Едуард Шевченко з Очакова і його земляк – миколаївський десантник Павло Чайка.

Водночас вважаємо за необхідне зауважити, що Орден «За мужність» I, II, III ступеня не можна нагороджувати спортсменів, цим орденом відзначаються вчинки військовослужбовців і військовозобов'язаних, котрі виконали військовий, службовий обов'язок в умовах, пов'язаних із ризиком для життя. А спортивні досягнення видатних спортсменів можна відзначати орденом «За спортивні досягнення».

Орден Данила Галицького запроваджено для нагородження військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також державних службовців за значний особистий внесок у розбудову України, сумлінне та бездоганне служіння Українському народу.

Слід зауважити, що ордени «За мужність» і «Данила Галицького» несуть майже однакове змістовне навантаження щодо нагородження військовослужбовців.

На нашу думку, необхідно внести зміни до Статуту ордена Данила Галицького і запропонувати, щоб цим орденом нагороджувалися військовослужбовці Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, за героїський вчинок під час виконання бойового та службового завдання.

Орден княгині Ольги I, II, III ступеня створено для відзначення жінок за визначні заслуги в державній, виробничій, громадській, науковій, освітянській, культурній, благодійницькій та інших сферах суспільної діяльності, вихованні дітей у сім'ї. Одночасно необхідно зауважити, що існує також почесне звання України «Мати-героїня», яке є вищою формою відзначення громадян за вагомий внесок у реалізацію державної політики з питань сім'ї, материнства і дитинства, самовіддане виховання та навчання дітей. На отримання цього почесного звання мають право жінки, які народили та виховали до восьмирічного віку п'ятьох і більше дітей, у т. ч. дітей, усиновлених у встановленому законодавством порядку. Змістовне навантаження цього почесного звання перекликається з Орденом Княгині Ольги. Виникає питання: навіщо запроваджувати схожі за змістовним навантаженням державні нагороди?

Саме тому пропонуємо вилучити з державних нагород почесне звання України «Мати-героїня», передавши цю відзнаку до відомства державних адміністрацій, передбачивши, що Орден Княгині Ольги вручається за народження та виховання п'ятьох і більше дітей.

Список використаних джерел:

1. Про звання «Герой України». Указ Президента України № 1114 від 02 грудня 2002 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1114/2002>.
2. Звання «Герой України»: скасувати не можна залишити. URL: <https://skaldstudio.livejournal.com/14367.html>.
3. Царенко М. Нагорода за бойовий подвиг: світовий досвід та українські перспективи. URL: <http://vgo-kraina.org/catalog/award/nagoroda-za-bojovij-podvig-svitovij-dosvid-ta-ukra>.
4. Рибаченко В. Герої визнані народом. URL: <http://www.ukiedrive.net/new-blog-11/2015/9/1/--1>.
5. Про орден Свободи: Указ Президента України від 20 травня 2008 р. № 460. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460/2008>.
6. Орден Свободи. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
7. Про заснування відзнаки Президента України «Орден князя Ярослава Мудрого»: Указ Президента України від 23 серпня 1995 р. № 766. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/766/95>.